

Rēzeknes Mākslas un dizaina vidusskola

skolotājas

Vitas Borisas

metodiskais darbs

latviešu tautas mākslā

Saimniecībā izmantojamie koka priekšmeti 16.-19. gs.

2017./2018. mācību gads

Tēma: Saimniecībā izmantojamie koka priekšmeti 16.-19. gs.

Apakštēma: Apģērba uzglabāšanai nepieciešamās mēbeles (mācību vielas apguvei paredzētas 6 mācību stundas)

Mērķis: iepazīstināt izglītojamos ar apģērba uzglabāšanai paredzētajām mēbelēm un to darināšanu dažādos Latvijas novados.

Sasniedzamais rezultāts: praktiski darbojoties, klausoties un skatoties ir radusies interese par senajām pūralādēm un radīta izpratne par to kultūrvēsturisko nozīmi.

Uzdevumi, kas jāveic skolotājam, lai izglītojamie veiksmīgi apgūtu tēmu:

- 1) labi iepazīt visu pieejamo materiālu par koka mēbelēm un to pirmsākumiem;
- 2) sistematizēt un sakārtot apzināto materiālu, izdalīt būtisko;
- 3) izveidot piecas vizuāli uzskatāmas prezentācijas par doto tēmu:
  - a) tīnes;
  - b) lādes;
  - c) lādes (otētas);
  - d) lāžu iedalījums;
  - e) skapji.
- 4) izveidot pārbaudes jautājumus, lai nodrošinātu atgriezenisko saikni;
- 5) sagādāt visu nepieciešamo, lai izglītojamie varētu izpildīt praktisko darbu.

Mācību metodes:

1) Stāstījums (izklāsts, lekcija), kur skolotājs izklāsta tēmas saturu. Skolēni klausās, veido pierakstus atbilstoši uzdevumam, uzdod jautājumus, apvienojumā ar **komunikatīvo mācību modeli**, kura pamatprincips ir pedagoga un izglītojamā darbība dialoga veidā. Pedagoģs vada saskarsmi: nodrošina labvēlīgus sarunas norises apstākļus.

2) Izpēte (izzināšanas) - skolotājs uzdod sīkāk izzināt otēšanas paņēmienus, atrast laboratorijas darbam noderīgus materiālus. Skolēni meklē atbildes, vāc informāciju, mēģina atrast nepieciešamos materiālus.

3) Pētnieciski praktiskā metode – pētnieciskais laboratorijas darbs, kurā skolēni noskaidro atbildi uz jautājumu: „Kā senatnē, izmantojot pašdarinātas krāsas, tikušas otētas koka virsmas?” praktiski pētnieciskā ceļā vai teorētiski modelējot. Skolēni izvirza hipotēzi, izvēlas pētāmos lielumus vai pazīmes, vairākkārtīgi atkārtojot mērījumus, noskaidro atbildi, secina un rezultātus apkopo rakstiska pārskata veidā.

Mācību līdzekļi, literatūras avoti, papildus literatūra, interneta vietnes, ko jāizmanto (vai papildus jāpastudē) skolotājam:

<https://www.facebook.com/127782130728902/photos/rpp.127782130728902/285510144956099/?type=3&theater>

Kultūras un tautas mākslas centrs "Ritums"

<https://www.facebook.com/699289976788341/photos/a.1133332313384103.1073741861.699289976788341/1133333373383997/?type=3&theater>

Facebook lapa **Tīne, Lāde, Skapis**

<http://www.turaida-muzejs.lv/krajums/kolekcijas-2/mebelu-kolekcija/>

Turaidas muzeja kolekcija

Mēbeļu restaurācija

<http://www.mebelurestauracija.lv>

Informācija par pārbaudes darbu tēmas apguves beigās:

Tēmas apguves beigās tiek aizpildītas darba lapas, kurās ietverti jautājumi par iepriekšējās nodarbībās sniegto informāciju. Ir jautājumi, kas prasa vienkārši atcerēties dzirdēto un redzēto, taču ir arī tādi -, kur audzēknis var demonstrēt savu spriestspēju un kreativitāti.

„Darba lapas” paraugs, kas izsniegta izglītojamajiem

Pārbaudes darbs

Tīnes, lādes, skapji

1.uzdevums. Atbildiet uz dotajiem jautājumiem! (10 punkti)

1. Saviem vārdiem raksturojiet tīņu ārējo izskatu! Vai tām bija vāki? Kādam mērķim senatnē tīnes tika izmantotas?
2. Kādas 4 nozīmes latviešu valodā iespējamas vārdam „pūrs”?
3. Ko senatnē glabāja kublos, ko apcirķņos?
4. Kā sauc ēkas, kurās senajās viensētās atradās tīnes, lādes, kubli un apcirķņi? Ko varat pastāstīt par šo ēku celtniecību?
5. Kurā Latvijas muzejā vienkopus glabājas 13 lādes no dažādiem novadiem?

2.uzdevums. Vārdu salikums “**pūra lāde**” latviešu valodā vēsturiski apzīmē kasti, kurā tika glabāta pūra manta. Ko vēl parasti mēdza uzglabāt lādēs? Ko, jūsuprāt, varētu glabāt attēlā redzamajā nelielajā lādītē? (4 punkti)

3.uzdevums. Kas redzams attēlā? (5 punkti)

4.uzdevums. Raksturojiet sarakstā minētos priekšmetus, mēģiniet tos kārtot hronoloģiskā secībā! (28 punkti)

• 1. Lādes • 2. Šķirsti ar ieapaļu vāku • 3. Vidzemes šķirsti • 4. „Otētaie” vai „rakstfātaie” šķirsti	• 8. Vēsturisko stilu lādes • 9. Lādes ar ieapaļu vāku • 10. Šķirsti – ar taisnu vāku • 11. Kurzemes lādes

- 5.Šķirsti – ar jumtveida vāku
- 6.Latgales skreine
- 7.Apkaltas lādes

- 12.Šķirsti ar plakani izliektu vāku
- 13.Lādes ar taisnu vāku
- 14.Tīnes

5.uzdevums. Kas ir otēšana? Kādam nolūkam tā izmantota? Kādi bijuši tradicionālie otējumu motīvi? Kā saprast dotās tautasdziesmas? (13 punkti)

Lūgtin lūdzu bititei,
Lai noraksta pūra vāku,
Lai vareju cauri vest
Caur deviņu kungu valsti,
Caur deviņu kungu valsti
Stārastiņa dēliņam.

Rakst', māmiņ, pūra vāku,
Raksti pūra dibeniņu,
Daudzi ciemu ceļmalā,
Visi tek raudzities.

Raksteits muns pyūra vóks,
Raksteits pyūra dibīņēš;
Gudram tāva dēļēņam
Tū pyūreņu kustynot.

Kaliet, brāļi, dzelžiem pūru,
Kad kalpam vēlejiēt,
Lai tas manim nesalūztu,
Pavasārōs vadajot.

6. uzdevums. Kas redzams attēlos? (10 punkti)

Décoration pour bahuts dotaux.

Fig. 4.

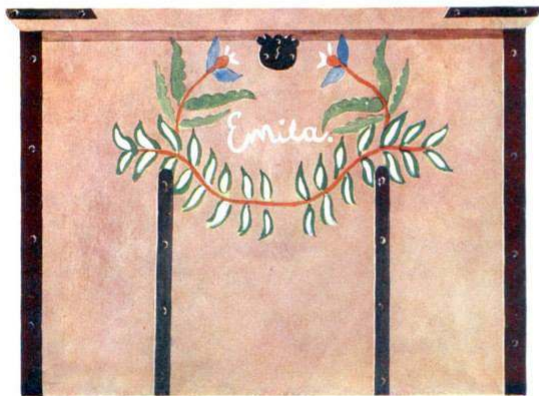
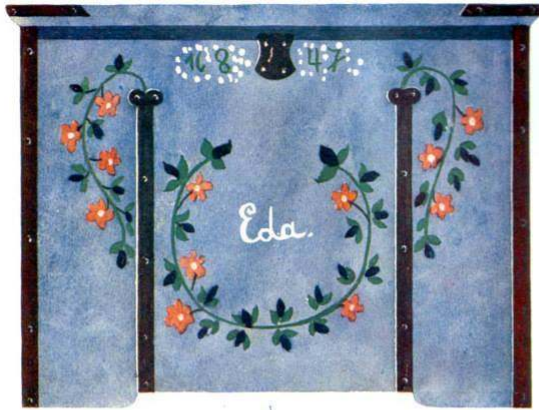

Pūra lāžu izgreznojumi.

7.uzdevums. Kas redzams attēlos? (10 punkti)

XII. 115p

Bērzaunes pagasts

Bahulis dotānis

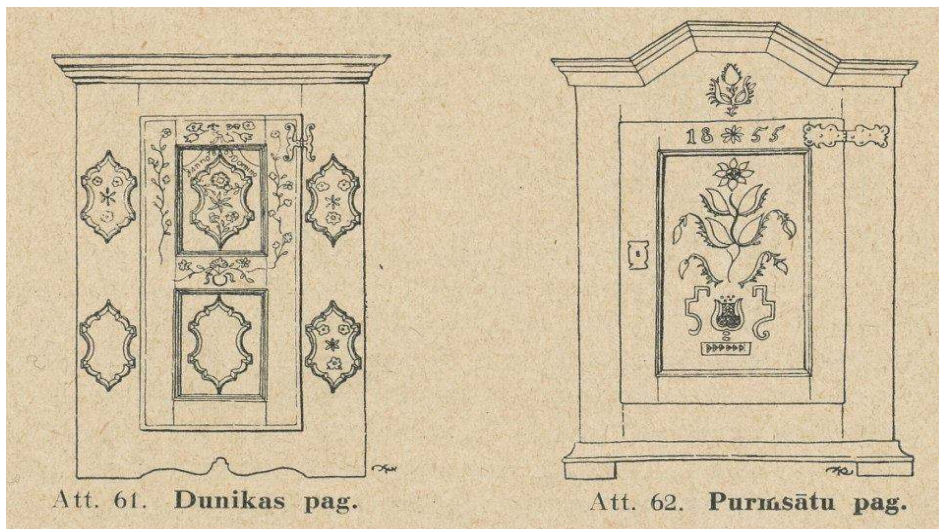
2

Papa līdes

8.uzdevums.Kādas parasti bijušas pūralāžu pamatkrāsas? Kādas krāsas šim nolūkam izmantotas retāk?(10 punkti)

9.uzdevums. Raksturojiet attēlā redzamos skapjus! (20 punktu)

Att. 61. Dunikas pag.

Att. 62. Purmsātu pag.

10.uzdevums. Raksturojiet attēlā redzamās lādes! Izsakiet savas domas par tām! (10 punkti)

Pārbaudes darba vērtēšana

1-12	13-24	25-38	39-54	55-68	69-83	84-92	93-103	104-113	114-120
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10

Gatavošanās nākošajai nodarbībai

11.uzdevums. Uzmanīgi izlasiet doto informāciju par otēšanā izmantotajām krāsām, pierakstiet to! Izvēlieties sev iespējamāko krāsu veidu, kuru no krāsām mēģināsi uz nākošo reizi pagatavot (ievads laboratorijas darbā)

1.Linēļas krāsas

(linsēklu eļļas un pigmenta maisījums)

Linēļa darbojas kā saistviela un piešķir krāsai noturību un elastību, bet pigments piedod krāsai toni un segtspēju. Šī tehnika pazīstama no 16. gadsimta sākuma un ir piemērota gludi ēvelēta koka, apmetuma, metāla, akmens un citu materiālu krāsošanai. Plašāk lietota 19. gadsimta otrajā pusē, kad ēku apšūšanā sāka izmantot koka dēļus.

1) sodrēji (melns);

2) zemes krāsas – okeri, terras, umbras (no gaiši dzeltena līdz pat melnam, koši sarkanu ieskaitot);

3) metālu oksīdi – svina oksīds/mīnijs (oranžs), dzelzs oksīds (no sarkana līdz melnam), cinka oksīds (balts).

Saistvielas – linsēklu eļļa, vājiens, olas, ūdens, kokdarva, rudzu miltu klīsteris, alus, siļķu sālījums, cukurs vai liellopu asinis

2.Kokdarvas krāsas

(kokdarvas, linsēklu eļļas un pigmenta maisījums)

Kokdarva darbojas kā saistviela un piešķir krāsai noturību un elastību, bet pigments piedod krāsai toni un segtspēju. Tīra darva jau no viduslaikiem tikusi izmantota koka ēku un laivu pasargāšanai. Kokdarva aizsargā koku no erozijas un mikroorganismiem un piedod apstrādātajai virsmai spēju atgrūst ūdeni (īpašība, kas ir bijusi un joprojām ir kokdarvas popularitātes pamatā). Parasti darvošanas procesu veic vasarā sausā laikā ar 30–50 grādu karstu darvu.

Sajaucot darvu ar pigmentu, kā arī linēļu dažādās proporcijās, iegūstama tikpat dažāda krāsa no gaišas un lazējošas līdz tumšai un pilnīgi nosedzošai. Šādi iegūstama krāsa, kas apvieno sevī abu šo krāsu tipu (linēļas un darvas) pozitīvās īpašības, tādējādi

pāildzinot krāsojuma mūžu un efektivitāti. Atšķirībā no lineļļas krāsas kokdarvas krāsa tikai pieņemas labumā līdz ar katru jaunu kārtu. Šāds process ir nebeidzams. Līdz mūsdienām saglabājušās viduslaiku koka baznīcīņas ir izdzīvojušas tieši tradicionālā darvas krāsojuma dēļ.

3.Zviedru krāsas

(ūdens, pigments, rudzu vai kviešu miltu, dzelzs vai vara vitriola maisījums)

Tā sauktās zviedru krāsas pieskaitāmas līmes krāsu tipam un ir domātas rupju, neēvelētu koka virsmu krāsošanai. Par zviedru krāsu parasti tiek uzskatīta sarkanā krāsa, kaut gan to iespējams pagatavot gandrīz visos krāsu toņos. XVII un XVIII gadsimtā tās izmantotas koka krāsošanai kā Zviedrijā, tā arī Latvijā.

12.uzdevums. Izvēlieties no dotajiem lāžu parametriem sev piemērotāko un izveidojiet mērogā vismaz 3 lāžu apgleznojuma skices. (60 punkti) (mājas darbs)

- **G 123cm, pl 65cm, h 60cm**
- **G 123,5cm, pl 65cm, h 81cm**
- **G 118,5cm, pl 65cm, h 57cm**
- **G 124cm, pl 66cm, h 67cm**
- **G 130cm, pl 63cm, h 61cm**

Laboratorijas darbs

Laboratorijas darbs

Otēšana ar pašdarinātām krāsām

Pētāmā problēma

Kā senatnē, izmantojot pašdarinātas krāsas, tikušas otētas koka virsmas?

Hipotēze

Mūsdienu krāsas ir noturīgākas un košākas, taču senajām krāsām piemīt ....

Darba uzdevumi

- 2. Izvēlēties darba piederumus un izplānot darba gaitu hipotēzes pārbaudei (30 p.)
- 3. Veikt eksperimentu, analizēt un izvērtēt eksperimenta rezultātus un novērtēt eksperimentu (60 p)
- 4. Izdarīt secinājumu par hipotēzes pareizību (10 p.)

Situācijas apraksts

- Izvēlieties no dotajiem lāžu parametriem sev piemērotāko un izveidojiet mērogā vismaz 3 lāžu apgleznojuma skices. (60 punkti) (mājas darbs)
- **G 123cm, pl 65cm, h 60cm**
- **G 123,5cm, pl 65cm, h 81cm**
- **G 118,5cm, pl 65cm, h 57cm**
- **G 124cm, pl 66cm, h 67cm**
- **G 130cm, pl 63cm, h 61cm**

Izvēlieties sev iespējamāko krāsu, kuru mēģināsi pagatavot. Mēģināt otēt koka dēlīti dažādās tehnikās, izmantojot doto informāciju!

Otēšanā jeb rakstīšanā nestrādāja pēc gataviem paraugiem, bet brīvas izjūtas un gaumes. To apliecina daudzie formās un saturā tik atšķirīgie rakstu veidi, kas nekad neatkārtojas. Krāšņiem rotājumiem izrakstīja šķirsta vāku, tā priekšpusi, sānus un galus. Dažkārt tautas dziesmās norādīts, ka otēts arī šķirsta dibens. Bijis ierasts šķirsta priekšpusē uzkrāsot **gada skaitli**. Tas nozīmēja to gadu, kad tautu meita izgājusi tautās, taču bieži vien gadījās, ka jau izrakstītam pūra šķirstam gada skaitli uzkrāsoja vēlāk. Ir gadījumi, kur viens gada skaitlis uzkrāsots virsū agrākajam ornamentam. „Made - 1832.”; „Anne - 1817”; „Ede - 1807”. Šādi uzraksti norāda īpašnieces vārdu un kad šķirsts darināts. Otējumu **motīvi** parasti ņemti no dzīvās dabas, vai nu stilizētu **stādu, puķu** vai **koku** veidā, bieži vien ar

stilizētiem putniem zaros. Bieži atzīmētie **stārķi** un **gaiļi** - nozīmējuši modrību, čaklību un pareģojuši tautās izgājušai meitai prāvu ģimenes pieaugumu. Otēšanai paredzētos šķirstus parasti nokrāsoja kādā **pamatkrāsā** un, kad šī pamatkrāsa bija nožuvusi, uz tās, pat vēl pēc

ilgāka laika, tika veikta pati dekoratīvā pūra lādes otēšana jeb „rakstīšana”. parasti ir brūna, zaļa, iezalģani pelēka, pelēki zila, retāk: gaiši zila vai dzeltena, bet otētie raksti un zīmējumi ir ieturēti spilgtāki: melnā, dzeltenā, sarkanā, zaļā, pat baltā krāsā.

Darba piederumi un vielas

Vielas	Nosaukums	Krāsa
Cr2O3	hroma (III) oksīds	tumši zaļā krāsā
MnO2	mangāna dioksīds	melnā vai brūnā krāsā
FeO	dzelzs oksīds	melnā krāsā
CuCo2	bāziskais vara karbonāts	smaragdzaļš
Fe2O3	dzelzs oksīds (rūsa)	rudā krāsā

Tio ₂	titāna dioksīds	baltā krāsā
CuSo ₄ 5H ₂ O	vara vitriols	zilzaļš

Oksols- lineļlas pernica.Siļķu sāļjums.Cukura sīrups.Bērza koka dēļiši.Paletes nazis.Otas.Lupatiņas.

Darba gaita

- 1.Izvēlētis kādu otējuma paraugu un darināt savu skices variantu atbilstošā mērogā uz papīra
- 2.Izraudzītis krāsas, respektējot iespējas
- 3.Izraudzītis pigmentu un saistvielu
- 4.Rūpīgi saberzt krāsu
- 5.Mēģināt ar dažādiem paņēmiem iegūto krāsu uzklāt uz koka virsmas
- 6.Mēģināt veidot zīmējumu

Secinājumi

1-16	17-32	33-51	52-72	73-91	92-111	112-123	124-150	139-151	152-160
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10